

Анвар НАМОЗОВ

АЗАЛ КОТИБЛАРИ

Қисса

“Yoshlik” журнали
2008

Бойсун, умуман Сурхон хақида бизнинг болалик йиллари билганимиз, Амир Олимхон Бухородан кочиб кетаётиб, бу ерда маълум муддат тўхтаган. Халқ Олимхондан бирон ёруғлик кўрмаган бўлса-да, уни ҳурмат билан қаршилаган. Кейин, бироз ўқиниб, бироз паришонланиб, унинг ортидан қараб қолган... Ушанда аллақимлар ёзган китоблардан биз бу ердаги гўзал тоғлар, улар этагидаги ялангликлар, қумликларда муттасил ўқ қарсиллаб, ҳаммаёқни "босмачи эгаллагани"ни ўқиганмиз.. Пайти келиб, узок сукут сақлаган ва ниҳоят, ўз фарзандлари қўлига қалам олган Сурхон "тилга кирди". Сурхон ҳаётига "бошқача кўз билан" қараган дастлабки адиб раҳматли Шуқур Холмирзаев эди. Шуқур аканинг кетидан Менгзиё Сафаров, Зойир Мамажонов, Файзулла Қилич, Эркин Аъзам, Усмон Азим, Жамила Эргашева, Нодир Норматлар майдонга чиқишди. Тоғай Мурад ўзига хос шоирона наср билан танилди. Бу кун жараёни тугал ўрганиб, бемалол "Сурхон адиблари" деган китоб тузиш мумкин.

Эътиборингизга ҳавола қилинаётган қисса муаллифи эл таниган адибларимиз изидан келаётган ижодкор. Ҳаётни зийрак кузата олади. Ҳаётдаги муаммоларни анча чуқур билади. Мен Анваржон билан кўп сўзлашиб юриб, унинг адабий саводи яхшилигига ҳам қаноат ҳосил қилганман. Биргина ўқинчим, менга Анвар Намозов ўз имконияти даражасидан камрок "тер тўкаётган"дек туюлади. Шу боисдан, унинг бу қиссасини кўриб чиқиб, суюндим.

Анваржонга машаққатли адабиёт йўлида омад тилайман.

Омон МУХТОР,
Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби

1

Холиёр устига чойшаб ёпилган оёқларини кимирлатди. Теп-текис солинган чойшаб тагида улар каравотнинг нариги учигача кимирлаши керак эди-ку... Энди оёқларининг, тўғрироғи, оёғининг панжалари бешта, товони битта. Энди хатто тиззаси ҳам битта. Оёғи эса бир яримта, ундан ҳам камрок.

Энди у чошиб-чошиб, сакраб-сакраб юролмайди. Бундан сўнг бир жуфт пойабзал олмаса ҳам бўлар. Чордона куриб ўтиролмайди, оёқларини олифталарча чалиштириб ҳам... Тўйларда ўртоқлари билан ҳеч қачон раксга тушолмайди... Холиёр фақат кисиниб-кимтиниб юради. Бировдан камдай! Камдай эмас, кам...

"Ногиронман. Бир умрга ногирон! Ногирон ва бадбахт! Ҳаётим ўзгаради. Барча одамларнинг менга муносабати, қарашлари ҳам бошқача бўлади. Қандай яшайман? Ёшлигимнинг завқи кетди. Талаба бўлиб ўқиш ҳам йўқ. Иш топилса — ногиронбопи керак! Алимов, "келажакнингиз порлок", деганди. Шуми айтгани ёки "башорати"нинг ярмими бу? Менда келажакнинг ўзи йўқ.

Нега бундай бўлди? Дунёдан армон билан ўтаманми? Атрофимдаги одамларни, тўғрироғи, уларнинг оёқларини кўрганимда, ярам тирналавермайдими? Тавба, энди қандай яшайман, қандай?"

Холиёр ич-ичидан йиғлар эди, ичидаги ноласи отилиб юзага чикди: ўкириб юборди:

— Нима кераги бор яшашнинг? Бирданига ўлмайманми!

Ҳамхоналаридан бири дарров палатадан чиқиб кетди. Қолган уч киши индамай, сўзлашга ботинолмай эшик томон қараб-қараб кўйишарди. Махмуд амаки деган кекса киши тасалли бермокчи эди, овози титраб чикди:

— Бола-ам...

— Йўқ, бобожон, қандай яшайин? Оёқсиз... Бобожон, айтинг. Бундан кўра ўлган яхши эди-ку! Ўйлаб кўринглар, мен нима қилишим керак? Ахир...

Палата эшиги шахт билан очилиб, икки-уч ҳамшира билан врач Равшанов кириб келди.

* * *

Бола — йигит деса ҳам бўлади — қизга тикилди. Унинг қошига тегай-тегай деб турган, пешонасини тўсиб турган сочларига термилди. Қиз кўзларини ердан узмай, пастки лабини тишлади. Қошларидаги ўсма унга ярашмаган. Уялибми қулган эди, икки чаккасида кичкина қулгичлари пайдо бўлди.

— Ҳа? — деди у бошини кўтариб, ниҳоят йигитга саволомуз қараркан.

— Йўқ, ўзим.

Йигитнинг сочи орқага таралган. Қалин қошлари остидаги ўткир кўзлари кўпинча бир нуқтага қадалиб қолади. Қимтинган лаблари устидаги мурутчаси тим қора. Юзидаги хусунбузарлар бўртиб-бўртиб чиккан, хартуғул оз улар. Қизнинг сезишича, йигитнинг кайфияти йўқ эди.

Ҳа, Холиёр бугун Норгулга нимадир дейиши керак. Лекин айтолмаяпти. Болалигидан шу: бир гапни айтолмай ўзича маврид қутади. Ҳозир ҳам гоҳ ерга қарайди, гоҳ қизга. Шу бугун айтолмай қолмасайдим, деб кўркади.

— Нимани ўйлаяпсиз? — деб сўради Норгул. — Бугун чарчадингизми ишдан? Ҳой, акажон, хафасиз, шекилли? — қиз эркаланган бўлди.

— Йўқ, ўзим.

Норгулни бугун Холиёр ишхонасига таклиф қилган эди. Ҳамма ходимлар кетди, фақат Холиёр қолди. Фаррош хола касал. Директор калитни Холиёрга бериб қайта-қайта тайинлади. Холиёрнинг ярим соатлардан кейин уйига қайтишига ишонди.

Коронғи тушгач эса айтилган вақтда Норгул келди. Холиёр дарров қатта эшикни

ичкаридан кулфлаб, кизни хонасига олиб кирди.

Норгул курсига чўккан холда пальтосининг тугмаларини ечиб қўйган, елкасига тушган рўмолининг учини кўрсаткич бармоғига ўраб-ўрамай эрмак килиб ўтирар эди.

— Уйдагиларга нима дедингиз?

— Уйдагиларнинг иши йўқ, дугонаминг туғилган куни, дедим, — жавоб қилди киз.

Ташкарида ёмғир бошланди. Шитир-шитир овоз эшитилади.

Холиёр ўрнидан туриб, Норгулнинг ёнига ўтди. Қўлларини кизнинг елкасига ташлаган эди, киз карамай, уларни ушлади.

Бу биринчи марта эмас. Холиёр илк бор шу киздан бўса олган. Қизик, шу кизни ўпган!.. Дарвоқе, Холиёр шунинг учун чакирганмиди? Муддао бошка эди-ку!

Холиёр аста қўлини бўшатди-да, айланиб ўтиб, Норгулнинг каршисига чўкди. Эхтимол, Норгул, бу хатти-харакатлардан чўчигандир?

— Туринг, нега... бундай? Туринг.

Йигит кизга каттик тикилиб, қўлларини унинг тиззасига қўйди. Холиёрнинг назарида, киз ўзини жўрттага сескангандек тутди.

"Кутяпти", деб ўйлади Холиёр.

Энди Норгул кўзларини юмиб олди.

Кутилмаганда Холиёр ўрнидан турди. Стол устидаги шарфини бўйнига ўраб, телпагини бошига кўндирди:

— Кетдикми? — деди у киноя билан.

Киз хайрон:

— Қаёкка? — деб сўради.

— Уй-уйимизга, каерга бўларди?! — Холиёр Норгулнинг жахли чиқишини истарди.

У гапини таввакалига бошламокчи бўлди.

— Нима учун чакирдингиз бу ерга?

— Бир гапни сизга айтиш учун!

— Айтинг-да!

Холиёр ерга қараб сўзлай бошлади:

— Биласизми, мен илгари... енгилтак кизлар борлигига ишонмасдим. Сира! Лекин, карангки, адашган эканман. Чет элларда борлигини-ку, яқинда билдим. Биздаям бор экан, — Холиёр қолган сўзларни айтишга кийналди. — Бундай... Илтимос, энди бас қилайлик! Гап қўшманг.

Орага сукут чўкди. Азбаройи хижолат бўлган Холиёрнинг юзи дув этиб кизариб кетди.

— Ихтиёрингиз, — деди Норгул ўрнидан туриб.

Бу гапдан Холиёр хайрон қолди:

— Сиз... мен билан юриб-юриб ташлаб кетди, деманг.

Киз пича ўйланиб турди. Кейин... кейин индамай чикди-кетди! Катта эшик шарақ-шуруклаб очилганидан сўнг оёқ товуши тинди...

Холиёр қанча ўтирганини билмайди.

Хонасининг чироғини ўчириб чикди. Эшикларни кулфлади. Осмонга бир қараб олди. Ёмғир қор билан алмашибди. Кумуш учкунлар ўйнаб-ўйнаб тушаётганидан йигит қандайдир завқ туйди.

Атрофни қор кўмаётган бўлса-да, асфальт йўлда эриб кетяпти. Тунги чироклар нури остида бу кўчада биргина у кетиб бормокда. Ўтган йили ўқишдан йиқилиб қайтган, бугун эса ҳамма сўзларини бўлмаса-да, озроғини айтиб олган, ҳозир ана шу хақида ўй сураётган эди!

Тавба, Норгулга насихатлар бермокчи эди. Ҳаммаси ичида қолди. Ҳар сафарги, камида икки-уч соат кечадиган учрашувлари бугун Холиёрнинг "ташаббуси" билан тезгина тугади. Узил-кесил тугади!

Аммо Холиёр бугунгиси бошкacha йўл билан якун топишини кутганди. "Гап кўшманг" эмиш! Уф-ф, кўп ишлари битишга битади-ю факат Холиёр кутган натижа билан эмас-да!

Холиёрнинг бир одати бор: баъзан ҳеч кутилмаганда киликлари, кишини хайратга солувчи сўзлари, ҳаракатлари билан бутун ишни бажаради-қўяди. Шундай пайтда ёки гапини гапираётганида ўзиям шу килиғидан хайрон қолади. Бу ҳеч бир режасиз, дабдурустан амалга ошади.

Мактабни битириш арафаси эди. Ўшанда майда-чуйда нарсаларга ҳам депсинаверган экан. Бобосининг уйида ниманингдир устида момоси билан тортишиб қолди. Иккалалари ҳам бир-биридан қолишмади. Момоси "онанга ўхшаган жанжалкашсан", дегани ёмон таъсир қилди. Холиёр ноҳақлигини билсаям ичидагини айтиб юборди.

— Йўкол, — деди момоси, — иккинчи келсанг, оёғингни уриб синдираман.

— Йўколсам йўколаман, — Холиёр зинадан енгилгина тушиб, дарвоза томон йўл олди. Бирдан халиги "одати" кўзиб, ортига қайтди-да, момосининг олдига келди: — Ҳеч қаёққа йўколмайман, кучингиз етса, хайдаб чиқаринг!

Момоси хайрон бўлиш-бўлмаглигини ҳам билмай, ичкарига кириб кетди. Буларнинг даҳанаки ғавғосига индамай томошабин бўлиб турган аммаси оғзини ёпиб кулиб юборса бўладими!..

Бугун эса шу килиғи қўл келмай қолди. Холиёр бу килиғидан баъзан хурсанд бўлса, баъзан жиғибийрони чиқади. Бугун шундай бўлди.

Ўзи аслида Норгул билан қандай танишган? Буниси яхши эсида йўқ. Маҳмуда таништирган эди, шекилли? Биринчи кунёк Холиёрни хайратга солгани Норгулнинг гапдонлиги-ю, суйкалиши бўлди. Кейин-кейин кино, кечки учрашувлар — ҳаммаси икки ой ичида ўтибди-кетди. Норгул сал гапга аразлайдиган, камгап — гўё энди Холиёр уни... хотин қилиб олади. Бу орада Холиёр киз хақида анча гап-сўзларни эшитди. Аммо юракдан чиқариб ташлаш осон дейсизми! Соғинч. Кутиш. Эхтирослар... Кўзи кўр, қулоғи қар муҳаббат!

Ҳаммаси, ана, икки ой ичида ҳал бўлди. Энди худди аввалгидай ҳаёт кечиради, жи-и-мгина ишлаб юради.

Норгул эса... бир ҳафта ўтмай унга рўпара бўлди.

Тушлиқдан вақтли қайтган Холиёр плакат қоғозга катта қилиб алланима ёзаётган эди. Бошқа ходимлар ҳали ишга қайтмаган, қорхона жимжит. Холиёр бечора овози чикса, ёзаётгани бузиладигандек, сас чиқармай ишлар эди.

Хона эшигининг сўроқсиз, бехос очилиши уни чўчитиб юборди.

— Бир гапим бор, — деди Норгул жиддий оҳангда.

Холиёр ишидан бош кўтармай сўради:

— Қандай гап экан?

Норгул индамай тураверди. Эхтимол, у Холиёрнинг "ўтиринг" дейишини кутаётгандир?

— Нима гап? — яна сўради Холиёр Норгулга бир қараб олиб.

Кейин билдирмай кизга зимдан разм солди.

Норгул иззат-нафсонияти топталган қўйда ғалати қаради. Оғзи бир тарафга қийшайиб кетгандай туюлди. Йиғламоқчи, шекилли?

Даҳшатли жимлик чўқди. Холиёрнинг қўлларига титроқ кирди. Нима дейишини билмайди. Уришиб ташлай деса, тили калимага келмайди, аммо... тасаллиям беролмайди. Уни саросималиқдан кизнинг ўзи ҳалос этди. Норгул бир оз турди-да, индамай чиқиб кетди.

Холиёр курсига ўзини ташлаб, хўрсинди. Шу он юраги бирам дукиллаяптики... Норгулга ачинди — ўзидан нафратланди. Қизик, ё виждони бир нима дедими? Ажаб, шунча вақт юриб, Норгулнинг мағрурлигини билмаган экан. Ялиниш у ёқда турсин, йиғламадиям, қойил!

Холиёр анча вақтгача изтиробга тушиб ўтирди.

2

Бугун ундан камрок одам хабар олди. Бугун шанба ёки якшанба эмас-да!

Аммаси кетгач, хар кунгидек онаси ҳам келиб кетди — отаси туш пайтида хабар олармиш. Кейин опаси Холида келди. Илгари нега хабар олмаганлигини билади. Қўрқади — бу барча кизлардаги хусусият. Ахир уканг шу алфозда ётса-ю, сен унга кандай рўбарў бўласан? Табиийки, опаси бошқа нарсани бахона қилди:

— Ишхонамизни ревизия босган. Нукул қоғоз титкилаш, кандайдир хужжатларни ахтариб топишни буюришади. Ўзинг биласан, бозор кунлари кизларнинг иши кўп бўлади. Мана бугун амаллаб кочиб келяпман.

— Уйдагилар калай? — деб сўради Холиёр.

Холида сўзлаётганида, Холиёр бир нарсага хайрон бўлди. Қизик, опаси онасига ўхшаркан, илгарилари эътибор бермабди. Опасининг баъзи фазилатлари ҳам онасиникига ўхшаш. Мехрибонлиги, мехмоннавозлиги, жанжалкашлиги...

Хар куни эрталаб Холида Холиёрдан илгари ишга отланарди. Ҳеч қачон ойна олдида ўзини тартибга солишни унутмасди. Отаси ёки онасидан пул сўраб олса, тушликка келмасди. Ишдан баъзан вақтида, баъзан кечроқ қайтар, тунги соат ўнга бормаи пинакка кетарди. Баъзида эса ёзув машинкасини кўтариб келиб, кечаси алламаҳалгача "чик-чик"латиб чиқарди. У Холиёрдан тўрт ёш катта.

— Жамшид телефонда сени сўраган эди, Термизга кетган, дедим, — сўзлади Холида. — Қандай алдаганимни ўзим ҳам билмай қолибман, бошқа нимаям дердим?

— Ҳа, билмагани яхши — деб қўйди Холиёр.

Жамшид билан у мактабда ўқиб юрган вақтлариданок калин дўст эди. Ўнинчи синфни битирганларидан кейин Жамшид, бир йил ишлаб, шароитни яхшилаб, янаги йили бораман, дея ўқишга ҳам кетолмади. Холиёр ўқишдан йиқилиб келгунича, кейин ҳам нонвойхонада ишлаб келяпти. Бу бола кейинги пайтларда Холиёрдан сал узоклашган. Ора-сирада факат телефон билан дардлашиб турадилар.

Опаси кетгач, Холиёр қўлларини бошининг орқасига қилиб, отасининг нажоткор хабарини эслади. Ростмикан ўша гапи? Ҳалиги одам икки оёғи ясама бўлсаям, соппа-соғдай сакраб-сакраб юрганмиш, хатто машинасини хайдаётганмиш. Айниқса, ўзининг тўйида роса ўйнабди...

Холиёр анчагача шу алфозда ўй суриб ётди. Сўнг каравоти ёнидаги қўлтиктаёкни олди. Палатада ундан бошқа Рустам исми сап-сарик йигит бўлиб, ёнбошлаб қайсидир журналга кўз тикиб ётарди.

Холиёр унга бир қараб қўйгач, қўлтиктаёкка тиралиб ўрнидан турди.

— Ҳа? — деб сўради Рустам журналдан бош кўтариб.

— Йўк, ўзим.

Холиёр шошилмай деразага яқинлашди. Пастга қаради. Ана, мўйловли киши билагигача дока билан ўралган ўғлини етаклаб келяпти, ўтиргичларда эса беморлар куз офтобининг нуридан баҳра олишяпти. У ёқдан-бу ёққа ўтаётган кишиларга назар ташлаб қўйишади. Нимани ўйлашаётган экан? Ҳамма ўз хаёли, ташвиши билан.

Холиёр деразадан узоклашиб, каравотига чўкди. Қўлтиктаёкларини тўмбага секин суяб қўйди. Рустамга қаради — кизиқиб ниманидир ўқияпти. Кейин ўрнига чўзилиб, яна қўлларини бошининг орқасига олди. Шифтдаги доғга қаради: одамнинг тасвирига ўхшайди, худди ён тарафдан қараб тургандай. Теп-текис шифтда бу қўланка қандай пайдо бўлган, кизиқ! Дарров кўзга ташланмайди, эътиборли нигоҳ билан пайкаш мумкин. Палатадагилардан ҳеч бири пайкамаган, шу ўринга ётиб тикилсагина кўз тушади. Ўртада

эса лампочка осилиб турибди. Кеч бўлгач, у ёкилади, Холиёр қачон ўчирилишини ҳам билади. Палата осмонда ой бўлмаса, зим-зиё, аксинча пайтлар, бошка каравотларни ҳам, девор, эшикни ҳам кўз илғай олади. Залдан баъзан кадам товушлари, тиббий анжомларнинг шикирлаши, эшикларнинг кўнгилни ғаш қиладиган гижирлашлари эшитилади. Хамширалардан бирови палаталардан хабар олади. Дори-дармонга-ку, димокка уравергач, ўрганиб ҳам кетаркансан.

Холиёр маза қилиб керишаётган Рустамга қаради. У журнални ёстикка қўйгач, шиппагини оёғига илиб, ўрnidан турди.

— Бир айланиб келай — деди у қулиб.

Эшик охиста очилиб-ёпилди.

* * *

Бу ерда нима учун ётибди? Яна қачонгача саклашади? Шунча бошоғрик етмадими? Агар бу ерда бўлмаганида ҳозир нималар билан шуғулланарди? Алимов билан бахслашиб, гурунглашиб ўтирармиди?

— Маданият институтига боришингиз керак эди, — дерди Алимов куюнчаклик билан. — Сал шошибсиз-да! Ҳалиям кеч эмас, маданият институтига борсангиз, кирдим, деяверинг. Бир марта чалиб берсангиз, ҳеч нарса сўрамай қабул қилишади.

Холиёр қулиб қўяди.

— Тавба, ўзингиз ўрганганингизга ишонгим келмайди, — давом этади Алимов нималарнидир қоғозга ёзиб. — Билмадим, камтарлик қиласизми ё ўзингизга ишонмайсизми?!. Энди, насиб бўлса, тўғри Тошкентга бораверинг. Ўзимиз йўлланма берамиз.

Икковлон қолиб, баъзан ишхонада тушлик қилишарди. Умуман, анча иноқ эдилар.

Алимов шифохонага икки бор келиб кетди. Биринчи келганида, бошкалардай насихат қилди, кўнглини кўтарди. Иккинчи марта олма кўтариб келиб, ўзи ҳам маза қилиб еди. Ишхонадан, ўзидан гапирди. Директорни ғийбат қилиб, ўринбосарлигидан пушаймонлигини айтди.

Алимов жуссаси кичик одам, кўзлари кишига маъноли боқади. Ўзига эътиборсиз. Директор унга қўйлагининг тугмасини қадашини ёки соқоли ўсиб кетганлигини айтса, хижолат тортади-ю, кейин ўзича минғирлайди. Гап эшитмаслик учунми, бир-икки хафта ўзини тартибга ҳам солиб юради-ю, яна...

Холиёр ишга қабул қилинган, Алимов уни табриклаган эди:

— Республикадаги дипломингиз қор қилди. Ўзиям зўридан экан-да! Энди икковимиз бўлиб би-ир ишларканмиз-да! Тўғарагингиз зўр. Ўқувчининг сарасидан танлаб олинг. Ўзингиздан ҳам зўр қилиб тайёрлашга ҳаракат қилинг.

— Албатта-да! — жавоб берди Холиёр.

Бошка ходимлар Холиёрга келиб-кетишга ишлаётгандек туюлди. Бир-бири билан гапи қовушмайди ҳам.

Мансур ака — дутор дарсидан машғулот ўтади, ўзи ориқ, камсуқум. Ориф ака чангдан, хамма фамилияси билан айтиб чакирадиган Нарзиев ярим штат пианино ва ярим штат рубобдан, Зоқир ака доирадан, Ўқтам исмли истараси иссиқ йигит гижжакдан дарс ўтади. Яна бир хола бор — фаррош бўлиб ишлайди.

Худди бу ташкилот янги тузилгандай хаммаси фақат ўз иши билан банд. Холиёрга дастлаб шундай туюлди.

Ишни бошлаганидан бир хафталар кейин директор Холиёрни чақиртирди.

Холиёр курсига омонатгина чўқди. Сирти ялтироқ стол устидаги қоғозларга кўз ташлади. Кейин жойлашиброқ ўтириб, ўнг қўлини столга суюди. Савол назари билан Абдурахимовга бокди.

— Хўш, ишлар дурустми? — сўради директор бўйинбоғини тўғрилаб. — Анча ўрганиб колдингизми?

— Ҳа, ўргандим, — Холиёр тортиниброк жавоб берди.

— Дипломни қачон олган эдингиз?

— Тўққизинчи синфда ўқиётганимда.

— Ўқувчиларни йиккан бўлсангиз, ишни бошланг, Холиёржон. Сизга маданият уйидагиларни ишонтирдим. Шундай килингки, шогирдларингиз тез ўрганадиган бўлсин. Қандай ёрдам керак бўлса, тортинмай сўрайверинг.

Холиёр уни тинглаб ўтирди. Директорнинг билими чуқур экан, чет эл мусикачиларидан, тарихий воқеалардан марокланиб гапирди. Яхши гапирди, суҳбатдошини ўзига жалб қила оларкан.

Абдурахимовнинг сочларига кўпчиликнинг хаваси келади. Ҳар доим бир ёнга, силлик таралган. Қалин, қора қошлари остидаги мунгли кўзлар одамга хотиржам боқади. Кўйлаги, бўйинбоғи, костюми ҳам озода.

"Сира жахли чикмаса керак", деб ўйлади Холиёр.

Абдурахимов Холиёрни хонасидан кузатиб чиқарар экан, эҳтиёт юзасиданми ёки хазиллашибми сўради:

— Тўй-пўйгаям чикасизми?

— Йўғ-е, — қулди Холиёр.

"Яхши одам экан, — ўйлади у Абдурахимов ҳузуридан чиқар экан. — Сен кичик, сен катта демайди. Ҳамма билан бир хил муносабатда бўлади. Тушунадиган одам".

Холиёр хонасига кирганида, Алимов шу ерда эди. Ўтган йили бу хона афғон рубоби ўқитувчисининг кабинети бўлган экан, ҳозир у бошқа шаҳарга кўчиб кетган.

Алимов Холиёрга найни тутқазди.

— Қани, бир оғирроғидан чалинг-чи!

Холиёр хонасининг уёқ-буёғини тартибга келтирмоқчи эди. Аммо ҳозир ҳеч нима деёлмади. Малол келаётган бўлса-да, қулимсираб Алимовдан найни олди.

Бир оз тозалаган бўлиб, лабига яқин олиб борди.

Хона узра майин қуй таралди. Алимов иягини олдинга чўзиб, кўзлари ярим юмук холда қуйни марокланиб тинглади. Холиёрнинг қўллари най тешиқчалари узра охиста кимирлар, ҳузурбахш садо кишини аллалар эди. Лекин Холиёр хазин най оханги оғушида юриб бораётгандек ҳолатдан ҳар гал ўзини минг йиллик дард-хасратга чўмгандек ҳам сезар, машҳур бир ғазал ёдига тушар эди:

"Азал котиблари ушшоқ бахтин қора ёзмишлар..."

Бу ғазалнинг маъносига у кўп ҳам тушунавермас эди. Ёш, бедард эканлигидан энг оғир қуйдан ҳам енгиллик излар ва топарди. Қуй унинг хаёлларини аллақайларга олиб қочарди. Ойдин кечада ёлғиз ўтирибсиз. Майин эсаётган енгил шабададан энтикасиз. Ётиб осмонга тикиласиз: беҳисоб юлдузлар чакнаб туради. Ғуборли тўлин ой кўзингизга ғалати кўринади. Муаллақ тургани чиндан ҳам ғаройиб. Кўзингизни юмсангиз, дарахт баргларининг охиста шитирлашини эшитасиз. Овоз бир зум тинади, майин шабадада яна шитирлайди. Кўзларингизни очиб, юлдузларга тикиласиз. Бири сўник, бошқаси ёркин ёғду сочяпти. Беихтиёр булбул хонишини эшитиб қоласиз. Айтишларича, булбул ухлаб қолмай, атиргулнинг очилишини кўрай деб кечаси билан сайраб чиқар экан. Лекин атиргулнинг очилиши арафасида, тонг чоғи ухлаб қолар эмиш...

Холиёр қуйни тугатди.

— Яшанг, — деди Алимов...

* * *

Холиёрнинг ишлари дуруст кетди. Анча ўқувчи йиғилди. Кўпчилигини ота-онаси,

боболари олиб келишар эди. Бундан тўрт-беш кунлар илгари туман газетасида Абдурахимовнинг "Мархамат" номли маколasi чоп этилиб, жумладан, унда янги тўгарак очилгани, ўқувчилар энди най санъатини ҳам ўрганиши хақида айтилган эди.

Болаларини етаклаб келган ота-оналар Холиёрнинг ёшига караб хайратланар, баъзи бировлар унга найни чалдириб кўрарди. Алимов уларга Холиёрни мактайди ва ўз вақтида тўловларни тўлашни тайинлайди.

Абдурахимов каёкдандир ўнтача най топиб келди. Ўқувчилар кундалик дафтар тутиши, унда бахолар вақтида кўйилиб бориши керак экан. Холиёр буни эшитиб, нокулай ахволга тушди. Ахир кечагина ўзи ўқувчи бўлган, кундалигига баҳо кўйдирган. Энди эса у баҳо кўярмиш.

"Энди сен ишлашинг керак, — деди бир куни хонасига кираркан хаяжонланиб. — Қанчадан-қанча одам сенга ишонди. Шундай килиш лозимки, улар рози бўлсин".

Ўқувчилар билан яқин бўлиш учун анча-мунча ҳаракат керак. Уларни кизиштириш талаб килинади. Тохир деган бола бор. Сен мусика ўргатаверсанг, нигоҳи деразада бўлади. Уни бобоси олиб келган эди. Эҳтимол хали ёшлиги учун ўзида кизиқиш уйғотолмас. Найчилик педагогикани ҳам ўрганишга олиб келди.

Қайсидир бир йиғилишда уни редколлегия аъзоси этиб сайлашди. Шундай вақтда ҳар қандай ўсмир ғалати ахволга тушади. Ўзини катта одамлар каторига кўшилгандай хис этади. Аслидаям шундай-да! Ичиди, албатта, бу ишончли оклайман, деб ўйлайди.

Кизик, шу пайтгача эътибор бермаганмикан? Кўча-кўйда кичик болалар уни кўрса, салом беради, катталарнинг кўпи "сиз"лаб муомала қилади.

— Сизлар иккинчи мактаб остонасига қадам кўйяпсизлар. Бу — ҳаёт мактаби, — деган эди Холиёрнинг мактабни битириши арафасида илмий бўлим мудири Худоёров. — Бу катта мактаб. Шунча вақт мактабимиз бағрида ўкиб улғайдиларинг, энди тарқаласизлар. Хали ҳаёт сизларга ҳаётлигини кўрсатади. Ҳаёт хақида, яшаш хақида теранрок ўйлайдиган бўласизлар. Сизлар эса, энг муҳими, оддий килиб айтганда яхши одам бўлинглар. Ҳаётда ҳеч қачон қоқилманглар.

Синфдошлар тарқалиб ҳам кетди. Ҳаёт уларни ҳар тарафга сочиб юборди. Ўн бир киши институт, билим юр்தларига ўқишга кирди. Қолганлар... юрибди!

Холиёр синфдош кизлардан Замирани бошқалардан кўпроқ учратади. У бу тарафга караб юради, Замира бошқа тарафга. Иккаласи ҳам индамасдан ўтиб кетади, олтинчи синфда юзқўрмас бўлиб уришишган эди.

Рустам билан Курбонга хозирдан харбий қоғоз чиқибди. Ҳаёт шу экан.

3

Отаси узок ўтирмади. Бошидан дўпписини олиб, сочини орқага тузатиб, маслаҳат берди, мадад сўзлар айтди.

Ҳар гал билагидаги эски соатига караб кўяди. Ўғлининг бошини силайди. Кўзини ҳар нуқтага тикиб, "кўрдингми", дегандай сўзини маъқуллаб кўяди.

Отаси кетганидан кейин Холиёр ўзини анча енгил сезди.

Оталар ҳар хил бўлади-ю, вазифаси бир хил. Ўтган икки воқеадан кейингина Холиёр отаси хақида кўпроқ ўйлай бошлади.

Ўшанда киш тонги эди. Холиёрнинг уйқуси ўчиб, кўзини очганида, хонанинг нимкоронғилигига хайрон бўлиб, ёстикдан бошини кўтарди. Стол устидаги лампа ёруғида отаси ниманидир хафсала билан ёзиб ўтирибди. Устида уйда қиядиган эски тўн, қунишиб олган. Холиёрга отаси шунчалик афтодаҳол кўриндики, ғалати бўлиб кетди.

— Дада, ха? — деди беихтиёр.

Отаси ўгирилиб унга қаради:

— Ухла, ўғлим. Конспект ёзгилман.

Ўша субхидам унутилмас бўлиб қолган.

Бахор куни эди. Холиёр ишдан қайтиб, ховлига кирди. Қараса, отаси ер ағдаряпти. Таажжублиси, шундоққина айвонда онаси, укалари чой ичиб ўтиришар, ниманидир гапириб, кулгини авжига чиқаришарди.

Қизик, аввалдан шундай эди, шекилли? Ота қаттиқ гапирмайди. Тур, ишла, демайди, қоймайди. Ҳаёт, яшаш деб ўзи ҳаракат қилади. Боз устига бирор марта "уф" тортган эмас. Мўмин-қобил ота; мўмин, қобил ўқитувчи; мўмин-қобил одам.

Онасини унчалик ҳам мўмин-қобил деб бўлмайди. Бу оиланинг фарзандлари отадан эмас, онадан кўпроқ кўрқади. Онасининг бўйнидаги доимий мунчоқ унинг шаддодлигини "безаб" тургандай. Маҳалладагиларнинг кўпчилиги бу аёлдан хайикади. Холиёр болалигида мактабдан йиғлаб қайтса, онаси дарров мактабга бориб ўғлини йиғлатган ўқитувчи ёки ўқувчининг додини бериб қайтган.

Бир куни кечки пайт ховлига укаси Алиёр йиғлаб кирди. Уст-боши чанг, юзи тирналган. Ошхонадан онаси чикди.

— Ҳа, ким урди?

— Нурали, — деди Алиёр кўз ёшини тўхтата олмай.

— Йиғлама, мен кўрай қани ўша зўравонни!

Холиёр онасини тўхтатмоқчи бўлди:

— Она, кўйинг, ёш-да!

Дарвоза табакаси ташқаридан ёпилди. Қолгани нима бўлиши маълум: онаси халиги болани уради, кейин ота-онасининг ҳузурига олиб боради. Уларнинг ҳам кайфияти бузилади. "Ноқобил" фарзандни унинг кўз олдида уришади ҳам. Аммо ёмони шуки, баъзилар фарзандларини аяб қатта жанжал бошлаб юборадилар.

Холиёр ўқувчисининг уйига борганида, иш юзасидан унинг отаси билан анча гаплашди. Кетар чоғида халиги киши сўраб қолди:

— Сизни ҳеч танимадим-да! Қимлардансиз?

Холиёр отасининг номини айтган эди, у киши танимади, онаси ҳақида гапиргани, эр-хотин мийиғида қулиб қўйишди. Холиёр анчагина қўнгли ғаш бўлиб юрди. Кўп сўзларни онасига айтишга юзи чидамас эди.

Дарвоза очилиб, онаси кирди. Холиёр унинг чимирилган қошлари остидаги ўткир кўзларига қараб, секин сўзлади:

— Нима кераги бор, она? Жанжалсиз ҳам хал этиш мумкин-ку!

— Сенга нима? — онасининг шашти тушмаган шекилли, ўшқирди. — Укам борми, йўқми демайсан?!

Холиёрнинг ўрнида Холида бўлганида, ҳозир ўт олиб кетарди. Холиёр индамади.

Онаси эса хўрсиниб олдига келди:

— Нима қилай, ўғлим, боламсизлар-да! Сизлар учун жон қуйдирмасам...

Холиёр индамади. Нигоҳини ерга олди...

* * *

Она бояқиш ҳар куни хабар олади. Ўғлининг қўлини қафтлари орасида тутиб, дадил гапиришга ҳаракат қилади.

Холиёрнинг бу ерга дастлабки келган кунлари эди. Оёғини кесиб ташлашгач, Холиёр гўё жинни бўлиб қолаёзди. Қўлларини қаравотга боғлашга мажбур бўлишди. Ҳамма далда беради, врач Равшанов қойийди. Онаси эса Холиёрдек йиғлайди:

— Ўғилгинам, ахир фарзандимсан. Нахот менга раҳминг келмаса, нахот мени ўйламасанг?! Ўзимни ўлдираман, дебсан. Бу нима деганинг? Менинг қон-қон йиғлашимни истайсанми, укаларингни-чи? Бу нимаси? Эшитган одам нима дейди? Нахот шу қийналиш

бўлса? Шу азобнинг олдида енгилсанг? Унакада мени тамом киласан-ку!

Ростдан ҳам шу ишга кўл урганида, нима бўларди? Йиғи-сиғи, кариндош-уруғ. Отаси, онаси... Эшитганлар... Кейин вилоят ёки марказий газетада шу ҳақда мақола чикса, уни иродасизликда айблаларди. Демак...

* * *

Бугун Жамшид келди. Нафас олишга юраги дов бермагандай бир оз котиб қолди. Ўпкаси тўлиб, дўстига яқинлашди.

Иккаласининг ҳам кўзи ёшга тўлди.

— Ўтир, — деди Холиёр оғир хўрсиниб. Зўрға гапирар эди.

Жамшид каравот ёнидаги курсига ўрнашди. Тилига гап келмади чоғи, кўлидагига ишора қилди:

— Каерга кўйсам бўлади?

Холиёр тўмба томон имо қилди. Жамшид тўмбани очди. Ичида бўш ўрин йўк экан, тўмба устига кўйди. Оғзини очолмагани учунми, палатага разм солди.

Хонада бошқа ҳеч ким йўк, каравотдаги ўринларнинг айримлари йиғиштирилмаган, бир каравот устида эскирок костюм ётарди.

— Ишларинг кетяптими? — сўради Холиёр гап очиш учун.

— Яхши. Шу, олдингидай.

Жамшиднинг нигоҳи Холиёр ўралиб ётган чойшаб узра сузар экан, дарров кўзини бошқа ерга олди. У нимадир демокчи эди.

— Жўражон, — астойдил гапирди Жамшид. — Қара, хонада ҳеч ким қолмапти. Улар ташқарида айланиб юришибди. Сен ҳам чик. Нима киласан бу ерда сиқилиб? Айлан, кўнглинг ёзилди.

— Бу ерга келганлар фақат маслаҳат беришади, — деди Холиёр ҳаммасига Жамшид айбдордек захарханда билан.

Жамшид нима дейишини билмай қолди. Тезгина Холиёрга қараб оларкан, ўтирган ўрнидан сал кўзғалиб кўйди.

— Сенга битта китоб олиб келдим, — деди у бир оз сукутдан сўнг. — Зерикиб ётгунча бир ўкиб чик. Эсингдами, Худоёров, "китоб — бизнинг дўстимиз", дер эди. — Жамшиднинг юзида енгил табассум пайдо бўлди. — Сен ўқийвер, мен олиб келавераман. Амакимнинг томи устида яхши китоблар бор экан.

Холиёр қулиб кўйди. Кейин самимият билан Жамшидга қаради. Ўзига астойдил сўзлаётган дўстига хазил қилди:

— Майли, сен етказиб берсанг бўлди. Фақат чарчаб қоласан-да!

— Қизиксан-а, нима, мен қари бобойми чарчаб? Қанака китоб керак? Шеърға ўхшайдиганими ёки романга ўхшаганими, нимадир дейди-ку, ўшани?

Холиёр яна қулиб кўйди. Ҳозир у енгил тортган эди.

— Болалардан хат оляпсанми? — сўради у.

— Олиб турибман, кам. Ўзим ёзишга эринаман-да! Лекин бир ўтириб ёзсам, уч-тўртта хат ёзаман... Ҳайронман, нима учун менга "повестка" чикмаяпти? Амаким, "шароити тўғри келмайди" деган, шекилли.

Худди шу пайт палата эшиги очилди. Хонага елкасига оқ халат ташлаган кексарок киши кирди. Кира солиб Холиёрга кўзи тушар экан, ташвишли бир оҳангда у томон юрди:

— Холиёржон, яхшимисиз, соппа-соғ бўлиб кетдингизми? Ҳеч қийналмаяпсизми? Бу ерда яхши қарашаяптими?

Холиёр ҳайрон эди. Бу киши Холиёрлар ўқиган мактабнинг кекса ўқитувчиларидан. Лекин бирор марта буларга дарс ўтмаган.

— Ўтиринг, муаллим, — Жамшид туриб курсини унга яқинроқ сурди.

— Сомса, ковурилган гўшт олиб келгандим, — деди у кўлидаги коғозга ўралган нарсаларни Жамшидга тутиб.

Жамшид уларни дераза тоқчасига қўйди.

Холиёр ўзини кай ахволда тутишни билмас, бу кимсанинг нима максатда келганига тушунолмай, хижолат чекиб, Жамшиддек таажжубда эди.

— Холиёржон, анча озиб кетибсиз, — деди у. — Кўп ўйлайверманг-да! Одам хар қандай кийинчиликка дуч келади, енгиш керак. Хали хаммаси яхши бўлиб кетади, бу кунлар, умуман, эсингиздан чикиб кетади. Олдин кўзларингиз қандай эди-я, шундоқ порлаб турарди, тўғрими? — у Жамшидга қараб олди. — Энди бўлса... Ўзингиз соғ-саломат бўлсангиз бўлди, энг мухими, саломатлик.

Жамшид қўшни каравотга ўтириб, кўзини бир нуқтага тикиб, унинг сўзларини маъқуллаяпти.

— Мен ҳам бугун эшитиб қолиб, каттик ачиндим, — давом этди Омонов. — Лекин киши хадеб ўйлайвергани билан ҳеч иш чикмайди. Иложи борича буёғини яхшилашга ҳаракат қилиш керак. Энг мухими, яна айтаман, саломатлик! Бугун, ўзи, ҳозир дарсим бор эди, битта ўқитувчига топшириб келяпман. Холиёржон, агар бирор нарса керак бўлса, айтаверинглар, сизларга ёрдам қилмасак, кимга ёрдам берамиз? Бир-иккита собик ўқувчиларим яхши, ёғли жойда ишлашади. Аҳаджонни танийсиз-а, аптекада ишлайдиган, ўшанга ҳозир учрадим. Айтдимки, агар дори-пори керак бўлиб қолса, топиб берасан, дедим. "Хўп, маълим", деди. Яхши бола ўзиям.

Холиёр бу гап-сўзлар асносида Омоновнинг хар замонда унинг оёғи томонга қараб қўяётганини сезмаганга олди.

Омонов негадир рўзгор, бола-чакадан сўзлаб кетди. Хотинининг касаллиги-ю, тўққиз боласининг хали гўдақлигини, эртадан-кечгача шу бола-чака деб ишлашини, яшаши ночорлигини, ҳатто "Худо кўрсатмасин, ўлиб қолса, ким оиласига қарашини, уларнинг хор бўлиши"ни ҳам айтиб ўтди. Омонов хонага Рустам кириб келганини ҳам сезмади.

Холиёр унинг нимадир демоқчи бўлиб гапни айлантираётганини сезди. Лекин қандай максатда келган — таажжуб! Отаси билан касбдош бўлиши билан бирга, улар бошқа-бошқа мактабда ишлашади, бир-бирларини танимайдилар. Бир оз каттиққўл бу домла қандай қилиб Холиёрни эслаб қолди экан?

Омонов кетар чоғида Холиёрнинг қўлини беозор сикди. Хийла жим қолди-ю, бир нимани эслагандек юзи бошқача тус олди, кўзлари жавдираб кетди.

— Хўп, Холиёржон мен бораё, келиб тураман, — дея астагина чикиб кетди.

Палата жимжит бўлиб қолди.

— Ким бу? — сўради Рустам.

— Мактабимиздан, ўқитувчи.

— Обрў катта-ку!

Холиёр индамади. Увишиб қолган чап қўлини ўнг қўли билан ишкалай бошлади.

Жамшид ўрнидан турди. Гижимланган шимини тўғрилади. Сўнг Холиёрга қаради:

— Жўражон, энди менга жавоб берсанг. "Дарров келаман", дегандим. Иш-да!

— Кетасанми? — Холиёр охиста гапирди. — Келиб тур, раҳмат...

— Сен ҳам кўп ўйлаб ётавермай дадил бўл. Бўпти, хайр.

Жамшид ҳам кетди.

Холиёр тўмба устига қўл чўзиб, газетага ўралган китобни олди. Газетани очаркан, муқовасидаги кўпчиликка таниш ёзувга кўзи тушди: "Чин инсон қиссаси".

Хафсаласи пир бўлгандек, китобни яна газетага ўраб, жойига қўйди.

Бироздан кейин Рустамга сал тесқари ўтириб, устидаги чойшабини очди. Шимининг почасини кўтариб, оёғига тикилди, кейин бунисига. Тўмтоқ қилиб тикилган чандиклар кўнглини беҳузур қилди. Ўзиям оёғи қир бўлиб кетибди, фақат спирт билан артилган

жойлари тоза...

Холиёр шу холда анча ўтирди. Бошқа хамхоналари киргач, шимининг почасини тушириб, чойшабни ёпди...

Кечга якин эса яна бир кутилмаган воқеа бўлди. Шўх хамшира кўлидаги бежиримгина қилиб боғланган тугунда нимадир кўтариб, тўғри Холиёрнинг қаршисига келди:

— Бирам чиройли кизки, бирам гўзалки, хавасим келиб кетди. "Мана шуни ўз кўлига бериб кўйинг, опагон", деди. Ўзи киришга уялди. Шунча киши, қандай кирсин? Мана, марҳамат!

Холиёр тугунни қандай олди, билмайди. Ҳали Омонов хақидаги жумбок ечилмасдан туриб, энди бунисими?

Махмуд амаки кулиб деди:

— Алдамаяпсизми? Холиёрни уялтирманг-да!

— Ишонмаяпсизларми, деразадан қараб турунглар, ўтиб кетади. Келинг, ўзим кўрсатаман.

Рустам ҳам, Махмуд амаки ҳам, бошқалар ҳам деразага ёпирилишди.

Холиёр эса ноқулай бўлгани учун жойидан жилмади. Унинг лабида ўз-ўзидан табассум пайдо бўлаётган эди.

— Ана-ана, — деди хамшира. — Ҳозир бу тарафга қараса керак. Ана, қаради!

— Уялиб кетди-ку! — деди Рустам.

— Ибий, шунча одам қараяпти-ю уялмайдами? Энди шошилишини қаранг, хой қочманг, келинпошша! Буёқда қув чимилдикни ўйлаптилар-ку!

Ҳамма кулиб юборди...

* * *

Холиёр нима учун дўқондан бир қути сигарета олди, бу ҳақда ўйлагани йўқ. Аслида кеча окшом Алимовнинг телефон орқали шипшиб айтган гапини эшитганидан буён таъби тиррик эди. Ишга кечикиб келгани етмагандай, ўқувчиларга ҳам жавоб бериб юборди. Кейин у ер-бу ерни қараб гугурт топди. Эрмак қилиб сигаретни ёндирди-ю, гугуртни чўнтагига солди. Кейин тутатган сигаретини чекди. Оғзидан паға-паға тутун чиқариб чекаверди.

Шу пайт эшик очилиб, директор бош сукди. Курсида ёйилиб олифтларча оёғини чалиштириб ўтирган Холиёрга кўзи тушди. Хайратланиб хонанинг шифтларига кўз югуртирди:

— Бу нима тутун?

Холиёр бепарво жавоб берди:

— Эшикни ёпинг, халакит берманг. Ёпинг энди, илтимос!

Директор эшикни тараклатиб ёпиб кетар экан, нималар дегани эшитилмай қолди.

Холиёр тўнғиллаб кўйди:

— Э, шу ишинггаям!..

Директор-да, ўзича! Кеча Холиёр йўқлигида уни мажлисда ёмонлабди. Кошки ўзи бир ишни дўндираётган бўлса! "Ишни ташлаб кўйган", дебди. Мард бўлсанг, олдимда гапир!

— Тағин ундан ўрناق олмоқчи бўлибман-а! Нимасидан? Фаррош хола билан гап-сўз бўлганиданми?.. Олсанг, ишингни оласан, жонимни эмас. Хотининг йиғлаб келганида мени учратиб қолиб, арзу хол қилганини ҳали ҳеч кимга айтганим йўқ...

Анчадан кейин эшик тақиллаб, бир ўқувчи илжайиб кирди. Холиёр индамай қараб турди. Ўқувчи секин салом бериб, ён тарафларга аланглай бошлади.

— Боравер, бугун жавоб, — Холиёр унга қовоғини уйиб қаради.

Ўқувчи чиқиб кетди. Холиёр уни ёмон кўради. "Қатта бўлсанг, ҳушомадгўй бўласан", дейди. У бўлса илжайиб тураверади. Ҳозир эшик тақиллайди, кейин очилади. Агар

таккилламай очилса, Алимов кириб келади. Шу одам ҳам жонга тегди-да!..

Эшик охиста такиллади.

— Кириг!

Ҳеч ким очмади-ю, бир оздан сўнг яна такиллади.

Холиёр эриниб бориб, эшикни очди.

Очди-ю, хушини йиғиб олди. Қаршисида салгина тортиниб Норгул турарди.

— Кечирасиз, салом.

— Салом, — Холиёр нима деярини билмай, ҳам хайратланиб, ҳам тундлигидан хижолат тортиб колди.

— Сизга бир иш билан келувдим, — Норгулнинг чехрасида табассум ўйнади. — Сизни, яхши чизади, деб эшитдим. Ёрдам қиласизми?

Холиёр шундагина унинг қўлидаги плакат ва қаламларга қаради.

— Синглимга мактабдан берворишибди. "Мен чизолмайман", десам ҳам кўнмайди.

Мажбур бўлиб олдингизга келдим.

— Ҳа, халиги... нимани чизиш керак?

— Ўртасига корбобо, коркиз билан. Кейин арча, куёнми-айикми, бирорта хайвон.

Плакатнинг остига — узунасига байрам табриги! — Норгул яна жилмайди. — Қийин эмасми, ишкилиб?

— Қийин эмас-у, кейин сизга ёқадими?

— Ёқади. Махмуда сизни зўр чизади, деди-ку!

Ён тарафдаги хона эшиги очилиб, Алимов чикди-ю, буларга кўзи тушди. Кейин бироз гарангсираб туриб, яна хонасига қайтиб кирди.

— Байрамгача вақт кўп, қачон тайёр бўлсин? — сўради Холиёр.

— Қачон вақт топсангиз, чизасиз-да! Кейин Махмудага айтсангиз, келиб, олиб кетаман.

— Яхши.

— Раҳмат. Бўпти, мен борай.

— Кетасизми? — Холиёр нима дейишини билмай айтгани шу бўлди.

Кейин Норгулни эшиккача кузатиб бориб, орқасидан караб колди.

Хонасига қайтиб кираркан, қўлидаги плакат ва қаламларни стол устига қўйди. Кейин жойига ўтиб ўтириб, хаёл суриб кетди. Қизик, ўзи келди-я? Биринчи марта шундай яқка ўзи билан юзма-юз гаплашди. Махмудадан бериб юборсаям бўларди-ку!..

Холиёр кулимсиради: кўнгли бор.

Бу кизни Холиёр ўз кўчасида Махмуда билан кўрган. Негадир ёкиб колди. Махмудадан суриштирди. Ўзи билан бир-икки марта кўришди.

"Хонага таклиф қилишинг мумкин эди-ку, одамгарчилик юзасидан!" Холиёрнинг калласига бу фикр бирданига келиб колди...

Кейинчалик Норгул бу хонага тез-тез таклиф этиладиган бўлди.

* * *

Юлдузли окшом. Атрофда лой совукдан котиб қолган.

— Совукда бекор чикдик-да! — деди Холиёр сал норозиланиб.

— Уйда зерикиб кетдим, — охиста деди Норгул. — Иссиқроқ кийинмабсиз-да?! Совкотяпсиз-а?

— Йўғ-э, — Холиёр хижолатли кулди. Аслида оёғи панжалари яхлар, баданининг титроғини билинтирмасликка уринарди.

— Нимани ўйлаяпсиз? — аста-аста юриб боришаркан сўради Норгул.

— Нимани десам экан, хозир ўйлай-чи! Ҳа... тўғриси айтмайми?

— Тўғриси-да!

— Тўғриси айтсам, иссиқкина печкадан бошқасини ўйлай олмаяпман, — Холиёр кулиб юборди.

— Мен, мени ўйлаясизми, дебман — Норгул гина қилгандай бўлди. — Совкотясиз, десам, "йўк" дейсиз?

Холиёр гапни бурмоқчи бўлди:

— Айтгандай, ишхонамиздаги Алимов янги машина олган эди. Бугун иккаламиз айландик. Янги деб бирам секин хайдайди-ей, нафасим қисилиб кетди. Одамлар пиёда юриб ўтиб кетяпти. "Тезроқ хайданг", десам, "жимгина ўтиринг, бўлмаса машинадан тушириб қолдираман", дейди. Ўзиям машина олиш учун роса қарзга ботди-да!

— Алимов ёмон одам бўлса керак, — деди Норгул.

Холиёр хайрон бўлди:

— Нега?

— Билмасам, менга кўзи тушса, ковоғини уйиб олади, ичида нимадир деб сўккандай бўлади.

— Ўзи шунақа одам, — деб қўйди Холиёр.

Аслида Алимов бунақа эмас. Унга Норгул ёкмайди, холос. "Хафа бўлманг-у, безбет қизларни ёктирмайман", дейди.

— Норгул, сиз ўз тақдирингизни ўзгартиришингиз мумкинми?

Норгул тўхтади:

— Нима, тақдирим сизга ёкмайдами?

— Йўк, сиз тушунмадингиз. Масалан, мен ишга бораман-келаман. Яна, яна бораман-келаман. Бир хил ишлайвераман. Жонга тегмаслиги учун тақдирга бўйсуниб керакми ёки керак эмасми? Масалан, тақдиримни ўзгартиришим мумкинми-а?

— Келажакда зўр олим чиқади сиздан — хазиллашди Норгул. — Ҳеч кимдан эшитмаган гапларимни айтясиз. Қийин саволлар берасиз, жавоб беролмай қоламан. Ўзингиз айтгандай, мактабни ташлаганман-ку!

Холиёр совукда елкаларини қисиб, қунишиб борар экан, шу гапини эслаб қўйди.

— Бу уй кимники? — дея сўради Норгул бир уйнинг орқасидаги кўчадан ўтишар экан.

Холиёр чап ёнига қаради:

— Бир тракторчи бор, ўшаники.

Холиёр шу тобда уйга тезроқ боргиси келар, совук уни янада исқанжага олган эди. Ростдан ҳам иссиқкина қийиниб олмабди-я!

Ҳозирги учрашувни Норгул белгилади. Хатто, шунча узок уйларида Холиёрларнинг кўчасига келибди. Шу топда кўрмаса бўлмасмиш! Холиёр учрашувдан хурсанд бўлса ҳам, ҳозир...

Икковлон аста-секин юриб, ҳамон суҳбат куриб боришар эди.

— Сиз илгари бирор йигитни яхши кўрганмисиз? — деб сўради Холиёр.

— Йўк, — ҳозиржавоблик қилди Норгул.

— Қиз йигитни яхши кўриши мумкинми, йигит яхши кўрмасаям?

— Билмадим, — деди Норгул. — Бўлиши мумкин.

Холиёр ҳозир бир воқеани эслаган эди. Ҳозир шуни ичида саклолмаслигини ҳис этди.

— Мени бир синфдошим яхши кўрарди, — деди у сўзларини ёлғон деб ўйласин, деган мақсад билан атайин бошқача охангда. — О, яхши кўришини билсангиз эди. Мен эса била туриб қуйдира эдим. Ёктирмасдим-да! Умуман, ҳозиргача баъзан хайрон бўламан, нима десак бўлади, дунёда унақа севиш бўлмаса керак.

— Ким экан-у?

Норгул ишонқирамай сўраган эди. Холиёр гапни ёлғон аралаш охангда бошлаб, бундан Норгулни хабардор қилгиси келмади. Лекин ичидаги кечинмаларини бирор

хамсухбатига маълум килмаса бўлмайди. Аммо энди индамади.

— Ҳозир ҳам яхши кўрадимми? — бу гал саволини бошқача тусда берди Норгул.

— Эҳтимол.

— Бечора кизга раҳмингиз келмаяптими? Агар... Агар ҳозир ҳам яхши кўриб кўрсинчи, дабдаласини чиқараман, — дағдаға килди Норгул.

Холиёр икки кизнинг ўзини деб олишувини кўз олдига келтираркан, кулиб қўйди. Ичида эса беихтиёр: "аллақачон мени ўзингники қилиб олибсан-ку!" деб ўйлади.

Бироз юришгач, осмонга қараб киздан сўради:

— Норгул, сиз бирорта юлдуз танлаганмисиз?

Норгул бир оздан кейин кулиб, "ха" деди.

— Қайси бири?

— Ҳозир ёнимда юраётгани-да!

Яна кулдилар.

Норгул Холиёрнинг кўзига жудаям бошқача кўриниб кетди. Унга самимият билан тикилди. Коронғуда юзи аниқ кўринмаса-да, кўзлари порлаб турибди.

Холиёрнинг оёғи остида юпка муз кисирлади — яхлаган бир кўлмакни босиб олибди. "Ҳеч қайси севишганлар шундай вақтда учрашмасалар керак", деб ўйлади у қулимсираб.

Яқин орадан бир эшак ғалати узук-узук ханграган эди, яна кулиб юборишди.

— Эртага қуёш чараклайди, кўрасиз, — деди Холиёр қувонч билан. — Юлдузларни қаранг.

— Қани эди!

— Эрталаб ишга бориб, олдин найимни маза қилиб чаламан, кайфиятни зўр қиламан, — деб Холиёр қўшиб қўйди. — Тушлиқда сиз кабоб еймиз.

— Ҳо, мактанчок, сизлар кабоб есаларинг, бизлар ундан ҳам зўр нарса еймиз.

— Нима ейсизлар?

— Айтмайман, айтсам, бориб еб қўясиз.

— Биламан.

— Ҳўш, нима?

— Айтсам, бориб еб қўясиз, — кулиб юборди Холиёр.

Йўлда каттарок кўлмак учради, уни айланиб ўтдилар. Норгул кичикрок бир тошни ердан "узиб" олиб, кўлмакка отди. Кенг ёйилган муз қатламининг ўртаси тешик бўлиб қолди.

— Мукбил тошотар экансиз-ку!

— Ким, ким?

— Эртақдаги қахрамонни эшитганмисиз?

— Йўқ.

— Ўқимай кетгандан кейин шу-да! — кесатди Холиёр ногоҳ.

Холиёр Норгулнинг ўқилаганидан баъзан ғашланарди. Шунинг учун Норгулга эслатиб қўяверди. Норгул бунга билса ҳам ўзини химоя қилмоқчи бўлар, аммо Холиёр ҳазил гаплари биланок устун келарди.

Норгул яшайдиган маҳаллага етиб келишди. Шунча йўлни аста-секин, пиёда юриб келганларини кўз олдига келтириб, Холиёр ўзига қойил қолди. Чўнтагидан қўлини чиқариб, нафаси билан уларни иситди.

У Норгулни шу ерда қузатади. Бир зум бошқа нарсаларни унутади. Қизнинг кўзларига тикилади, кошларига боқади. Шундай лаҳзаларда уни севишини, дил сўзларини айтмоқчи бўлади-ю, негадир айтолмайди. Қандайдир юксак сўзлар! Бу сўзларни кўзлари орқали ифодаламоқчидай, кизнинг кўзларига ташналик билан тикилади.

Норгул ерга қараб сўзланди:

— Эртага чиқоласизми?

— Ҳа, энди астойдил таклиф қилсалар, бир илож қилармиз...

Лекин Норгул Холиёрнинг сўзини эшитмай, тезда чап тарафига қаради. Сесканиб кетиб, Холиёрнинг орқасига ўтди. Атрофни мунгли бир нидо қоплаб олган эди.

Холиёрнинг кўз ўнгида чарсиллаб, ловиллаб нажотсиз мушук ёнар эди. Аланга ичидаги жонивор уларнинг ёнидан югуриб ўтолмай, жойида питирлай бошлади.

Холиёр бунақа дахшатни кўрмаган эди, бадани жимирлаб кетди.

Мушук бор ҳаракати билан типирчилар, овози аста-секин сўниб борарди. Кучли аланга ёруғида унинг тирнок, панжалари, кўзлари аниқ кўриниб кетди.

Норгул Холиёрнинг орқасида туриб, йиғлар, нукул "кетайлик-кетайлик", дерди. Холиёр эса котиб қолган, мушукка ёрдам беролмаслигига ҳам қаноат ҳосил қилган. Жониворнинг этлари ёниб, кўмирга айланган суяқларигача кўриниб кетди. Ҳаракатлари сусайиб, овози пихиллаб қолди. Айниқса тумшугининг олдини панжалари билан узок силади, тирноқларини ишга солиб тирнади. Ух, кўзларининг гавҳари ҳам окди, шекилли!

Холиёр бор кучини тўплаб, оловдан узоклашишга ҳаракат қилди. Норгул тўхтамай йиғлар, бу эса Холиёрни баттар эзарди. Бир оз юрдилар.

— Шўрлик хайвон! — Холиёр тишларини ғижирлатди.

— Одамлар нега шундай-а? — деди Норгул зўрға нафас олиб.

— Одамлар қилмагандир? — Холиёр хайрон бўлди.

Норгул бир оздан кейин жавоб берди:

— Одамлар қилади-да!

Холиёр хўрсиниб қўйди...

Кейинчалик Норгулдан эшитди. Бир-бирига бахил икки қўшни. Гузар кишиларининг тахминича, улар ўша куни роса уришишибди. Натижада бири аламини рақибининг мушугидан олибди. Мушук қўшнисиники бўлиб, сомонхонада болалаган экан. "Ёндирганимдан кейин тўғри сомонхонага боради", деб ўйлаб, қўшнисини хонавайрон қилмокчи бўлибди...

Одамлар нега шундай-а?

4

Бугун Холиёр ҳамхоналарининг, "пастга тушиб айланайлик", деган таклифига розилик билдиргандек бўлди-ю, кейин рад этди. Пастдаги одамлар кўрмасликка олсаям, барибир хижолат тортади. Хонада Маҳмуд амаки билан анча гурунглашиб ўтирдилар.

— Бугун дадангиз бир гапни айтиб қўйинг дегандилар, — ғудранди Маҳмуд амаки гап орасида. — Сизга илгари бир айтган эканлар. "Ўзим айтолмайман", дедилар. Нима десам бўлади, халиги, сизга бир нима келган экан.

Холиёр ёдига тушгандек сўради:

— Қачон кепти?

— Бир хафта олдин, дедилар, шекилли, — Маҳмуд амаки гапни буриш учунми, сукут сакламай сўзлай бошлади: — Отангиз жуда яхши одам-да! Олдиларида гурунглашиб ўтирсам, дейман. Яхши-яхши гаплардан айтадилар.

Холиёр дераза тарафга тикилиб ўтириб, у кишининг сўзини тинглади. Деразанинг очик даричасидан нам хавонинг хиди келарди. Кечаси ёмғир ёғибди. Камрок ёғган бўлса-да, дарахт барларидидаги нам хали ҳам кетмай, япроқларни чиройли кўрсатиб турибди. Холиёрларнинг уйида авваллари бир гул бўларди. Отаси уни ошхонада авайлаб ўстирарди. Ёмғир ёғса, шу гулнинг баргларида томчилаб сув томарди. Отаси, "кўрдингми, йиғлаяпти", дерди хўрсиниб.

Ҳозир шуларни эслаб, кўнгли алланечук бўлиб кетди. Эсиз, ўша давр, болалик! Энг ажойиб давр. Ғам-ташвишинг ҳам, аламли кунларинг ҳам бўлмайти. Биров хафа қилган

тақдирдаям биттагина йиғлаб чиқариб юборасан. Катта бўлавердингми, ҳаммаси бошланаверади.

Холиёр отасининг ўша гул олдидаги суҳбатини аниқ эслар, болалигини энтиқиб қўмсар эди...

Харкалай хозир тетик. Ўтган куни Рустам ойна тутиб турди, у соқолини олди. Ўзиям роса ўсган экан. Кейин Рустам билан кулишиб, хонада қувишмачок ўйнашди, иккаласи деразани очиб, пастдаги ўтиб-кетиб юрган кизларга гап отди.

Бугун бўлса Холиёр илк марта йўлакка чиқди, фақат пастга тушмади.

Кундан-кунга китобларда ёзилганидек, "руҳи тетиклашиб боряпти".

Тунов кунги нотаниш киз яна келиб кетибди. Ким экан у? Ҳамшира юзини эслаб қолиш учун бир оз гапга солибди, исмини сўраса, айтмасмиш. Холиёр Норгулнинг юз тузилишини айтган эди, у эмас экан. Ким бўлиши мумкин: "нозиккина, уятчан, қорақўз, қорақош киз, бирам чиройли". Холиёр у қолдирган мактубни атайин очмади. Хозирча сирли бўла қолсин! Кейин хафсаланг пир бўлгунча шуниси маъқул!

Ким бўлсаям, шунчаки келаётгандир-да кўришга. Хаёл бошқа жойга тўзиб кетди. Ногирон кимса қайси бегонага керак? Лекин муҳими, отаси ясама оёқ олиб келибди. Уни кийиб, шимининг почасини тушириб қўйса, ким қараяпти?

Холиёрнинг кўнглидаги умид учқунлари уни бир оз бўлса-да хурсанд қиларди.

* * *

Инсон дунёда аламли ахволга тушмасин экан, яна ноҳақ енгилса, хўрланса. Қасд ёмон! Олдимда бўлса-ю, бўғиб ташласам, ўлдириб енгил тортсам, дейсан.

Алимов билан ишдан чиқиб кетаётган эди. Кичик йўлакда, қаршисидан қоп-қора бир йигит тўғри юриб келарди. Холиёр илгари ҳам уни бир-икки кўрган бўлса-да, танимасди. Хозир нимадир бўлишини кўнгли аниқ сезди, кўнгил сезар экан.

У тўғри келар экан, Холиёр ҳам бораверди. Нима, унга йўл бериши керакми? Ёши каттарок бўлса экан. Шунда улар бир-бирига каттик туртилиб ўтди.

— Ўв, кўрмисан, тентак? — деган жарангли, хунук овоз бошқаларнинг диққатини ҳам жалб этди.

Холиёр индамай кетиши мумкин эмас эди, ҳеч қачон!

— Ўзинг кўрмисан?! — деди бамайлихотир, аммо юзи бир оз кизарганини сезди.

Шунда бирданига қорнига тепки тушди, биринчи тепки! Мушт урмоқчи эди, Холиёр бошини четга олди. Бир-икки киши югуриб келиб, уларни дарров ажратди. Холиёр энди кетмоқчи эди, у одамлардан юлкиниб, орқасига, бошига мушт туширди. Ҳар қанча орномус бўлмасин, Холиёр гарданини ушлаб қолди.

— Ўлдираман сен кўрни, — дерди рақибни юлкиниб.

Одамлар, милиция келмасидан тарқалинлар, дейишар, Алимов бўлса саросимада эди.

— Ҳали кўришамиз, — деди Холиёр Алимовдан қўлини ажратиб олар экан.

Эртасига...

Холиёр у билан баб-баравар ёқалашди. Лекин Ўрол уни каттарок тош билан уришини қайдан билсин! Қон оқиб кўзини юмьпти, боши зиркираб оғрияпти. Баданига муштлар ёғиляпти. Гурс, гурс!

Кейин қачон "ухлаб" қолганлигини билмайди. Лаблари тупрок, қон, кийимлар афтодаҳол. Шу ахволда уйига қандай боради?

Холиёрга алам қиларди: демак, Ўрол хуморидан чиққунича урган, тўйиб тепган, кейин бамайлихотир жўнаган. Бу ожиз инсон эса... Ишқилиб юз-кўзида бирор жароҳат изи қолмасин. Чап кўзи шишган шекилли, очиб бўлмаяпти, бунақа ачишмасди.

Холиёр шунчалик дард ва ғазабда эдики, рақибини хозир ўлдиришдан ҳам тоймасди.

Бу ерга қачон келишди ўзи? Ўралнинг ўзи бошлаб келди-я? Ҳўп, майли, эрта бор, индин бор.

...Холиёр Ўролни яна икки кундан кейин кўрди. Хозиргача ўйлайди: "нахот кўрккан бўлсам?"

Йўк, кўккисдан чикиб колгани учун чўчиди, холос.

Ўзи ҳам нақ муюлишда сакраб чикса бўладими?

Унда... нега гапиролмади? Сўзлар шундай бўғзида колаверди. У бўлса, "эртага сени шу ерда шу пайтда кутаман", дегач, ғойиб бўлди.

Эртасига келиб кутди, кутаверди. Коронғу тушди. Келмаса бир умр бўлсаям кутарди. Шу ердан ҳеч гап бўлмасдан кетса, ўзини хақикий кўркок хисобларди. Унинг пойлаб турганини эса билмайди. Бир пайт орка тарафдан нимадир шитир этди. Бурилиб карашга улгурмай туриб...

Қайда колдинг, адолат? Инсоф, сен каердасан? Хозиргача алам килади. Нахот номардлик қилганлар енгаверадилар?!

— Дадажон, мен унинг барибир исмини айтмайман, айтолмайман.

— Тушун, Холиёр, у жазоланиши керак. Нимага мунча кийнайсан? — отаси "ух" тортади.

— Болагинам, сенга нима бўлди? Тинчгина юрувдинг-ку! Ким шу мараз, айт, кўркмагин! Бу ёкда милиция ҳам хуноб, — деб онаси йиғлайди.

— Кўркоклик қилсам, айтардим, — Холиёр девор томонга ўгирилиб олади.

Ўшанда Холиёрга дунё тор кўриниб кетди. Худди кейинги хаёти тўхтаб коладигандек, буёғини тасаввур ҳам кила олмасди. Қўни-қўшни билибди. "Фалончининг ўғлини бир бола калтаклабди"! Билишмайдики, Холиёр кутиб турганида, оркадан келиб таёк билан урганини. Қай бирига тушунтирасан?

Қасд ёмон экан. Қаллангда чарх уриб, ғазабингни қўзитади.

Холиёр "йўк, йўк" дея кичқирмоқчи бўлар, аммо ўзини босарди. У кўча-кўйда кандай юришини ўйларди. Бу башарасини кандай яшириб юради? Ичидаги жароҳат — номарддан интиқом ололмагани-чи?!

Шундан кейин Ўрол, умуман, кўринмай колди. Холиёрнинг дилини кемирган алам олов бўлиб колди...

* * *

Осмонни коп-кора булут ўраган. Атрофни зулмат эгаллаб, осмоннинг ўзи пасайиб колгандек кўринади.

Холиёр бугун илк дафъа пастга тушди. Шифохона ховлисида ҳеч ким кўринмас, ёмғир дарагини эшитиб, беморлар палаталарга кириб олган эди.

Баланд дарахтлар остидаги ўриндиклар устига дамо-дам хазонлар ёғилиб, устини тўлдиряпти. Қуриб колган япроклар ёмғир ёғишини билиб қувонгандек, айланиб-айланиб ерга тушади.

"Хақиқатдан олтин куз, — ўйлади Холиёр негандир кулимсираб. — Бу сарик япроклар олтин фасл деб таърифлашга мажбур этади. Дарахтларнинг шивирлаши эса нимадир айтаётгандек. Ё япроклар билан хайирлашаётганмикан? Ахир ҳадемай навбатдаги фасл келади. Унинг ҳам номи бор: кумуш киш. "Кумуш" ҳам бежиз эмас. Табиат мўъжизаси!"

Холиёр бу шифохонада ётиб, хохлаб-хохламай ўтган кунларини кўз ўнгидан ўтказган эди. Кўп нарсани англаб олгандек бўлди.

"Қандай яшашим ўзимга боғлиқ. Тушкунликка банди бўлиб, азият чеккунча хотиржам хушчакчак хаёт кечирса бўлади-ку!"

Бу ерга кандай тушганини ҳам эслайди. Кейинги пайтларда чап оёғи оғришини ундан бўлак ҳеч ким билмасди. Бир куни ишдан зўрға оксаб келиб, ўзини тўшакка ташлади. Ётиб дам олмоқчи бўлди. Уй ичи салкин бўлса-да, уйқуси келмади. Онаси ҳам "бошим

оғрияпти", деб ётибди. Дадаси, опаси ишда, укалари кўчада ўйнаб юрибди.

Холиёр газеталарни варақлаб, ўкиб, ухлаб қолибди. Бир пайт уйғониб, кўркиб кетди:

— Она, она, — деди.

— Ҳм-м, — онаси инграб қўйди.

— Она, оёғим оғрияпти. Қаранг, қаранг, шишиб кетибди, — Холиёр ёш боладай дир-дир титрарди.

Онасининг кўзи тушиб, капалаги учди. У ёкка-бу ёкка югуришди. Дадаси, момоси келди.

— Қорасон бўлмасин тагин! — деди кампир.

Врачлар ҳам кўркиб кетганидан сўнг Холиёр янада ваҳимага тушди...

Яқинда онаси шифокорлар билан гаплашган экан, "уч-тўрт йиллар олдин бошланган, ярагинг усти битиб, ичи даволанмай, энди кўзғалган", дейишибди.

Онасининг нималар қилгани аниқ. Мактабга бориб, тўппа-тўғри Омоновга учрашган. "Сени прокурорга бераман, сен айбдорсан", деган. Мана, энди Омонов кичкинагина бўлиб хар куни келади, аммо максadini баён этолмайди.

Ўшанда домласи чиндан ҳам давр асоратими, куллик нишонасими, нотўғри иш қилганди. "Пахтага чиққан ўлмайди, ҳеч бўлмаса тушгача юрасан, бу яра эртагача яхши бўлиб кетади", деди. Ростдан ҳам оёғидаги ўша яра битиб кетди...

Холиёр Омоновга ҳеч нима дея олмайди. Ўтган ишни эслашнинг нима хожати бор? Бир-бирини тинч қўйса бўлгани.

Бу ёғи эса... қанақа кўргиликлар бор экан?

Гангрена — оёқ ўлими! Бир инсоннинг ҳаётини шу қадар ўзгартириб юборди-я!

Саодат, ҳа, бир вақтлар Холиёрни севиб қолган Саодат бугун Холиёрни йўқлаб қолган. Улар яқин орада юзма-юз келмаган бўлсалар-да, қиз ёзган мактуб ҳаммасини аён қилган эди. Айёр қиз, фотиҳа тўйи қайтганидан кейин яна Холиёрни йўқлаб қолдимикан? Вақтида Норгулга айтиб, бир қадар соғингани ана шу синфдоши эди. Ҳаётини ўшанга боғласинми? Йўқ-йўқ, кейин... бир умрлик азоб, таъна, маломатлар...

Дарвоқе, Норгул! Ишкилиб Холиёрнинг бугунги ахволи ҳақида эшитмаган бўлсин! Қувонмасаям "уни муҳаббат кўр қилди", деб айтади...

Холиёрга ошна най садоси гоҳ-гоҳ ҳаёлида янграб, яна ўша неча юз йиллик ғазал ёдига тушаверади:

"... ушшоқ бахтин қора ёзмишлар"

Энди нима бўлади-а? Нахот тақдир шу бўлса? Бу қўйга тушиш манглайига аввалдан ёзилган эдимми? Нахот, туриши, юриши, хатти-ҳаракатларини тақдири белгилаб қўйган? Нахот, тақдирдан устун келиб бўлмаса? Йўқ, буёғига ўзи устунлик қилади. Яхши яшайди фақат!

Холиёр осмонга ғолибона бокди. Кейин аста ўрнидан турди.

Дарахтлардаги қолган ҳазонларни ёқимли шитирлатиб ёмғир ёға бошлаган эди...

* * *

Кимга тўй, кимга аза!..

— Бу ҳафта мошин бозорига чиқаман, — деди Равшанов сомсани маза қилиб еркан.

— "Жигули"ни алмаштирмасам бўлмайди... Тузугидан олайн-да менам.

— Пулинг етмайди, жўра.

— Ҳалигилар олиб келган қўйни сотдим. Бироз жамғармам бор. Яна етмаса қўшарсан?

Орага жимлик чўкди...

— Бу ёмғир қачон тинади-я? — деди Зоҳиров ташқарига разм соларкан. — Менга қара, айтгандай, бояғи бола нима бўлди? Чикдимми?

— Йўк, оёғининг тепа қисмиям чирияпти... — Равшанов иссиқкина чойдан хўплаб, барок кошларини чимирганича ошнасига тиржайди: — Сен гапни бурма, айт, қанча кўшоласан?..